

Duurzaamheid en kerken

Inleiding Guus Prevoo.

Volgens paus Johannes Paulus II is missie HET DEELNEMEN AAN GODS BEVRIJDEND HANDELEN IN DE GESCHIEDENIS VAN DE MENSHEID EN IN HET LEVEN VAN DE ENKELING IN DE VERWACHTING VAN ZIJN RIJK (Redemptoris Missio 1990). Die missie geldt voor alle aspecten van het menselijk bestaan. Dus niet alleen het religieuze en spirituele, maar ook het sociale, maatschappelijke en materiële aspect van het menselijk bestaan. En het ecologische aspect. En met name op dat gebied heeft paus Johannes Paulus II de nodige uitspraken gedaan, hoewel paus Benedictus XVI de 'groene paus' wordt genoemd. Die laatste heeft wel de daad bij het woord gevoegd.

Voor Vastenactie/Adventsactie is duurzaamheid de solidariteit met mensen in de toekomst.

Duurzaamheid betekent dat we de gevolgen van onze economische ontwikkeling niet afwentelen op het milieu, op volgende generaties en op ontwikkelingslanden.

In het Compendium van de Sociale Leer van de Kerk is één hoofdstuk aan het milieu gewijd. Uit het Compendium voor de Sociale Leer zijn de zo genaamde tien geboden voor het milieu afgeleid.

Uiteraard niet in plaats van de Bijbelse Tien Geboden zoals wij die kennen. Ze zijn niet geschreven door paus Benedictus XVI zelf, maar wel afgeleid uit uitspraken van met name deze vorige paus. Deze tien geboden behelzen ook niet zo zeer tips hoe al of niet te handelen, maar het zijn meer leidende principes van waaruit je je concrete gedrag moet afleiden. Het zijn een soort wegwijzers die zouden moeten wegleiden van de woestijn van uitbuiting en vernieling naar een plek van overvloedig leven en in die zin is het aandacht ervoor vragen en het toepassen ervan ook een pastorale taak. Een heel concrete werking zou kunnen uitgaan naar de jongeren op deze wereld: als we als RK Kerk en als gelovigen moedige keuzes kunnen maken om Gods Schepping in stand te houden, geven we onze jongeren weer de hoop op een menswaardig leven.

Gebod I

De mens, geschapen naar Gods evenbeeld, is aan het hoofd van de schepping geplaatst. De mens moet daar op een verantwoordelijke manier voor zorgen in overeenstemming met Gods heilsplan.

Kortom: Gebruiken, niet misbruiken.

De paus zegt het duidelijk: de mens is de kroon op de schepping en dus moet hij verantwoord er mee omgaan. We zijn als rentmeesters aangesteld en dienen ons zo te gedragen. De hele wereld, de hele schepping is teken van God: En God zag dat het goed, tof was! Het heilsplan van God heeft daarbij niet alleen betrekking op onszelf, maar op heel zijn schepping. Schepping en verlossing staan ook in directe relatie met elkaar, kunnen niet zonder elkaar, zegt de paus.

Voor de katholieke sociale leer is de aarde zowel de 'grondstof' waar vanuit we leven, maar ook het 'huis' waarin we leven.

We hebben de zorg voor het leven van dieren. Het zou jaarlijks 58 miljard euro kosten om diverse diersoorten van uitsterven te behoeden, stond enige dagen geleden in de krant. Dat is overigens 1/5de van het bedrag dat we jaarlijks uitgeven aan frisdrank.

Er zijn overigens mensen en theologen die enkele stappen verder gaan. De mens mag dan wel de kroon van de schepping zijn, hij is ook als laatste geschapen, en dus afhankelijk van alle andere schepselen, afhankelijk van het milieu. De protestantse theoloog Jürgen Moltman komt zo tot zijn uitspraak dat de aarde niet aan de mens is toevertrouwd, maar de mens aan de aarde. Misschien een aardig discussiepunt.

Gebod II en V

II: De natuur mag niet worden gereduceerd tot een gebruiksobject dat gemanipuleerd en geëxploiteerd kan worden. We mogen er ook geen absolute waarde van maken of boven de menselijke waardigheid plaatsen.

V: De natuur is geen heilige realiteit die boven menselijk ingrijpen staat. Menselijk ingrijpen is goed, zo lang het de schepping en natuurlijke orde respecteert.

Kortom: weinig minder dan een god, maar Gaia is God niet.

Dat Scheppingsverhaal zoals wij het uit Genesis kennen, geeft woorden aan iets wat we niet begrijpen. Het gaat niet om het 'hoe' van de Schepping, maar over het 'waarom' ervan. De wereld en de mens als schepping van God zien en de evolutietheorie zoals Darwin die heeft ontwikkeld, zijn niet in tegenspraak met elkaar, zegt onder meer pater Pascual, een der directeuren aan de Pauselijke Universiteit in Rome.

in Caritas in Veritate dat wij altijd zelf verantwoordelijk zijn voor de manier waarop we dingen gebruiken, dus ook verantwoordelijkheid dragen voor de al of niet terechte productiemethode ervan.

Gebod III en IV

III: Ecologische verantwoordelijkheid heeft betrekking op de hele planeet in een gezamenlijke plicht het milieu te respecteren als een collectief bezit, als bonum commune, bestemd voor de huidige én de toekomstige generaties.

IV. Het is geen 'brave, new world': om milieuproblemen het hoofd te bieden, moeten ethiek en menselijke waardigheid prevaleren boven techniek!

Kortom: Eén voor allen, allen voor één. Want we zijn globaal gezien allemaal met elkaar en al het andere verbonden, door Edward Lorenz in 1961 ook wel het vlindereffect genoemd: de vleugelslag van één vlinder in de Amazone kan een paar maanden later een tornado in Texas veroorzaken. Wat kan dan 2°C of zelfs meer temperatuurstijging veroorzaken?

Deze dia in deze vorm hebben jullie al gezien. Maar ik wil nog wijzen op een deel van dit plaatje. De kunstenaar heeft namelijk ook zijn vierde zoon afgebeeld. En wel twee maal, eenmaal als kind dat dreigt de dupe te worden van de 'vooruitgang' en met het 'badwater', in casu vuil stinkend water, waarin de dode vissen rondrijven, wordt weggegooid; maar één maal ook als een kind dat samen met de andere mensen uit alle werelddelen aan die ene tafel zit.

Enerzijds de angst dat het totaal uit de hand kan lopen en dat we onze kinderen opofferen aan ons kortstondig geluk of wat daarvoor doorgaat (ik ben bang dat wij niet zo goed als Abraham kunnen onderscheiden tussen een Goddelijk visioen en opdracht en een menselijk waandenkbeeld), anderzijds de hoop dat het allemaal nog ten goede kan komen als we in gezamenlijkheid bereid zijn de handen uit de mouwen te steken.

De natuur, het milieu, moet het algemeen welzijn dienen, is bonum commune. Het is onze gezamenlijke opdracht daaraan te werken, ieder met zijn eigen talenten. Want we zijn, zegt Johannes Paulus II, werkelijk verantwoordelijk voor ieder ander.

Het gaat ook om intergenerationele solidariteit. Het lot van onze kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen is stevig verbonden met ons lot als het over der leefbaarheid van deze wereld gaat. Als het ons niet goed gaat in deze zin, zal het onze kinderen en kleinkinderen ook niet goed gaan. Ik herinner hier ook aan de functie die de RK Kerk kan hebben door aandacht te besteden aan het milieu en de instandhouding ervan: opnieuw hoop geven aan jongeren op een menswaardig bestaan.

Eén voor allen, allen voor één. Hier lijkt me dat voor de RK Kerk een goede en eigen rol is weggelegd om mensen aan te moedigen met elkaar in dialoog te blijven, elkaar aan te spreken op ieders verantwoordelijkheid en samen na te denken of we de aarde, of je dat nu God Schepping noemt of niet, goed kunnen houden, hoe we op weg kunnen gaan leefbare wereld voor iedereen. Misschien

zouden er op parochieel niveau wel experimenten opgezet kunnen worden om die dialoog naar elkaar te bevorderen: de MOV-groep samen met natuur- en milieugroepen, maar ook met winkeliers, bedrijven en de overheid. Je ziet tegenwoordig al dergelijke samenwerkingen op het gebied van armoedebestrijding en WMO, waarom zou dat niet op het vlak van duurzaamheid kunnen? Doel is mensen aanspreken om hun eigen en op hun gezamenlijke verantwoordelijkheid voor ons milieu. Ook hier geldt: denk globaal, handel lokaal. Of in de termen van de Adventsactie: Groot denken, klein doen.

Eén ding moet daarbij voorop blijven staan: de menselijke waardigheid. Dat is het belangrijkste principe van de katholieke sociale leer. Al onze inzet moet gericht zijn op het bevorderen van die menselijke waardigheid, zowel in verdere technische ontwikkelingen, in duurzaamheid, bij het steunen van ontwikkelingsprojecten.

Hieruit kan ook afgeleid worden dat een zekere mate van voorzichtigheid ook goede diensten kan bewijzen. Nog steeds zijn er wetenschappers die ontkennen dat de uitstoot van broeikasgassen invloed heeft op het klimaat, maar zolang als we het niet zeker weten (95% van de wetenschappers denkt overigens van wel), denk ik dat we voorzichtig zouden moeten handelen, er vanuit gaan dat die uitstoot wél bijdraagt aan de klimaatverandering (die overigens zeker manifest is). Hetzelfde geldt voor allerlei onderzoek en experimenten rond genetische manipulatie. Je moet wel verdomd zeker van je zaak zijn, anders niet doen, zeker niet als je de gevolgen voor komende generaties niet kunt overzien.

Gebod VI

Vooruitgang tot welke prijs? Economisch beleid en ecologiebeleid moeten op elkaar worden afgestemd en de ecologische 'kosten' van iedere economische ontwikkeling moeten steeds zorgvuldig worden afgewogen.

In feite zou in ieder product ook de kosten doorberekend moeten worden om het milieu in stand te houden.

Tony Nwachukwu, de schilder van de hongerdoek, laat er geen twijfel over bestaan: de zgn. 'voortgang', de economische ontwikkeling, bedreigt de schepping van God: de schoorstenen met het kwalijke dampen doordringen als het ware Gods scheppingsplan.

Vooruitgang tot welke prijs? als vraag stellen, stel je dan ook niet de vraag: Groei tot welke prijs? Hopelijk kunnen we over niet al te lange tijd profiteren van de LCA-index. Life Cycle Analyses, analysesysteem waar bedrijfsleven en wetenschap aan werken, waarbij van ieder product berekend wordt wat de schade op het gebied van milieu, oneerlijke economische verhoudingen, dierenwelzijn etc. is, zodat de consument op basis daarvan kan kiezen. De LCA wordt onder meer uitgedrukt in CO₂-equivalenten, de hoeveelheid CO₂ die bij de productie, vervoer, verpakken ervan vrijkomt.

Gebod VII en VIII

VII: Stromen als een rivier: beëindigen van de wereldwijde armoede is gerelateerd aan milieuvraagstukken, ons herinnerend aan het feit dat alle grondstoffen eerlijk moeten worden verdeeld.

VIII: We zitten in hetzelfde schuitje: Het recht op een veilige, schone leefomgeving moet worden beschermd door internationale samenwerking en akkoorden.

Ook een belangrijk punt uit de katholieke sociale leer: we moeten allemaal op een waardige manier kunnen profiteren van het bonum commune. Wereldwijde armoede zou een stuk minder kunnen zijn als we bereid zijn eerlijker te delen met elkaar, eerlijker delen kan ons ook in staat stellen om beter om te gaan met ons milieu, ook op de schaal van de wereld.

Uiteraard moeten die internationale akkoorden er komen. Maar we hebben helaas tot nu toe gezien dat er verre van eensgezindheid is op dit gebied. Ook de laatste, onlangs in Warschau, heeft weinig

opgeleverd. De paus zal nog menig maal zijn milieu-appèl moeten laten klinken. En ook wij kunnen onze leiders, parlementsleden aanspreken hierop. Én we kunnen door een en ander in de praktijk te brengen, verandering van onderop proberen te bewerkstelligen.

Gebod IX

Discipline is geen scheldwoord: milieubescherming vereist een verandering in levensstijl, die terughoudendheid en zelfcontrole weerspiegelt, zowel op een persoonlijk niveau als op sociaal niveau. Dat betekent dat we ons moeten afkeren van consumentisme en productiemethoden moeten nastreven die de natuurlijke orde respecteren én waarmee we kunnen voorzien in de basisbehoeften van alle levende wezens.

Op de hongerdoek zijn de natuur respecterende productiemethoden afgebeeld. Evenals een aantal Afrikaanse spreekwoorden die ons aanspreken op onze eigen verantwoordelijkheid, zoals ook in dit negende gebod wordt uitgedrukt.

Vasten is natuurlijk een goede gelegenheid om je in die discipline te oefenen. Zowel de Adventsactie als de Vastenactie vinden in een tijd plaats die voorbereiding is op een hoog kerkelijk feest en die van oudsher een vastenperiode waren (en voor de vastentijd nog enigszins zijn). Vasten hoeft niet alleen minder eten en drinken te zijn, mag best, maar je kunt op allerlei manieren vasten: geen auto rijden, de kamertemperatuur 2 à 3 graden lager, geen vlees eten. En onze vleesloze vrijdag zou ook weer in de praktijk gebracht kunnen worden. Autovasten is zo'n manier van vasten die perfect aan alles voldoet: het is goed voor jezelf, je beweegt meer; het is goed voor je relaties met medemensen, je komt ze in ieder geval al lopende of in de bus meer tegen; en het is goed voor ons milieu, minder uitstoot van CO₂ en andere uitlaatgassen.

Gebod X

Alles is gave: milieuvraagstukken vragen om een spiritueel antwoord, geïnspireerd door het geloof dat de schepping een gift is die God ons in onze handen heeft gegeven zodat we er verantwoordelijk mee om kunnen gaan en ze met liefdevolle zorg kunnen benutten. De menselijke attitude ten opzichte van de schepping moet er een zijn van dankbaarheid ten aanzien van God die de aarde en alles wat erop leeft heeft geschapen en ondersteunt.

Met andere woorden: alles is genade en geschenk, ook onze natuur, ons milieu. En als zodanig kan een goede en duurzame omgang met het milieu ons toe leiden tot het mysterie dat we God noemen. Een ecologische mystagogie?

Onze dankbaarheid voor Gods Schepping moet zeker ook in de liturgie een plek krijgen. En in de voorbeden mag bij tijd en wijle gebeden worden voor mensen die slachtoffer zijn van een slecht milieu en/of mensen die zich inzetten voor meer duurzaamheid. Ook in die zin kunnen we dan in de voetsporen stappen van Franciscus, die ons dat prachtige zonnelied heeft gegeven.

Inventarisatie duurzame maatregelen, die genomen kunnen worden

Binnen het kerkgebouw

- Energiebesparing, weloverwogen stoken, goede ruimtes kiezen
- Balans vinden tussen comfort en kosten
- Goed onderhoud
- Gloeilampen vervangen door LED
- Dubbel glas
- Fairtrade bloemen of uit tuinen uit parochie
- Seizoensgebonden liturgisch bloemschikken

- Fairtrade koffie en thee, papier met FSC-keur (geen hardhout)
- Groene schoonmaakmiddelen, geen chloor en bleekmiddelen
- Nee-nee-sticker
- Spaarzaam met eigen uitgaven en papier
- Meer met mail
- Adresbestanden goed bijhouden
- Groene stroom/gas

Buiten het kerkgebouw

- Buffer voor watertoilet, planten etc.
- Begraafplaats: gescheiden afval
- Zonnepanelen
- Asbestverwijdering
- Niet alles bestraten, goede afwatering
- Geen onkruidbestrijdingsmiddelen, gifvrij
- Minder energiekosten, energiebesparing
- Voorlichting aan parochianen
- Fietsenstalling
- STOP-methode propaganderen: Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Personenauto.
- Alertheid op plekken rondom, tips geven/aanvragen, luisteren naar wijk.

In de gemeenschap en in het pastoraat

- ASN bankieren
- Soberheid: voorbeeld geven
- Kritisch leren nadenken over inkoop en verkoop
- Goede voorlichting, minder weggooien
- Energiegebruik als voorbeeld
- Openbaarheid over financiën
- Draagvlak creëren
- Meer openheid
- Duidelijk maken wat een kerk kost
- Doorbreken idee van 'zo goedkoop mogelijk'
- Spanningsveld tussen ideaal en werkelijkheid
- Out of the box durven denken, is meer dan in stand houden van het gebouw nu
- Laagdrempelig, naar de tijd, planmatig, opbouwen en volhouden
- Pastoor als voorbeeld

Quickscan: Hoe duurzaam is de parochie?

De volgende vragen dienen steeds met waar of niet waar beantwoord te worden.

- 1) In onze parochie proberen we zo goedkoop mogelijk inkopen te doen (waar 3, niet waar 8 punten)
- 2) Bij sparen en beleggen van kerkelijke gelden hebben we voornamelijk oog voor het hoogste financiële rendement (waar 3, niet waar 7 punten)
- 3) Bij ons parochie zijn alle gloeilampen vervangen door spaarlampen (waar 10, niet waar 0 punten)

- 4) We maken gebruik van duurzame energiebronnen zoals groene stroom (waar 10, niet waar 0)
- 5) In onze parochie is ruimte voor leren omgaan met de natuur (waar 7, niet waar 3 punten)
- 6) In de vormgeving van onze gebouwen is rekening gehouden met de natuur (waar 7, niet waar 3 punten)
- 7) Wij compenseren de CO₂-uitstoot van onze gebouwen (waar 10, niet waar 0 punten)
- 8) In onze parochie is aandacht voor het feest van de schepping of voor 4 oktober (waar 7, niet waar 3 punten)
- 9) In onze parochie besteden wij in het toerustingswerk geen blijvende aandacht aan duurzaamheid (waar 2, niet waar 8 punten)
- 10) Duurzaamheid is symptoombestrijding (waar 9, niet waar 10 punten).

Waardering:

- 17 t/m 28: Zeer onduurzaam
- 29 t/m 59: Onduurzaam
- 60 t/m 75: Duurzaam
- 76 t/m 83: Zeer duurzaam.

Uit de quickscan blijkt dat maar twee van de aanwezige parochies duurzaam bezig zijn. De rest is onduurzaam tot zeer onduurzaam. Zou het mogelijk zijn een persbericht te maken waarin we daarvan mededeling doen?

Voorstel Persbericht

Parochies en kerken in dekenaat Heerlen weinig duurzaam

Onlangs hield het Dekenaal Missionair Beraad van het dekenaat Heerlen een studiedag over Kerk en Duurzaamheid. Conclusie van de studiedag was dat er op het gebied van duurzaamheid nog heel wat moet gebeuren in kerken en parochies.

Een goede en behoedzame omgang met het milieu is een opdracht van kerken en gelovigen. Dat betoogde inleider Guus Prevoo, missionair veldwerker bij Vastenactie en Adventsactie, in het eerste gedeelte van de studiedag. De mens heeft als kroon op de schepping immers de opdracht om goed met die schepping om te gaan. Ook de generaties die na ons komen, hebben recht op een waardig leven en op een leefbare omgeving. Paus Benedictus XVI heeft met zijn Tien Geboden van het milieu het goede voorbeeld gegeven. En daarnaast de daad bij het woord gevoegd: Vaticaanstad was de eerste staat ter wereld die volkomen CO₂-neutraal was. En in het Vaticaan zijn zonnepanelen alom aanwezig, meer dan 20% van alle gebruikte energie is van zonnepanelen afkomstig. De Katholieke Kerk doet een beroep op ieders verantwoordelijkheid bij een duurzame omgang met het milieu. Parochies zouden daarbij dus een voorbeeld kunnen en moeten geven.

Maar daar schort het aan, bleek uit een snelle inventarisatie op de studiedag. Slechts bij twee van de negen aanwezige parochies bleek er sprake van een duurzame aanpak in het beheer van kerkgebouw, kerkhof, energievoorziening en noem maar op. Nog genoeg werk aan de winkel!

De deelnemers aan de studiedag bedachten zelf een aantal maatregelen om hun parochie meer duurzaam te maken. En ze gingen te rade bij een aantal websites met informatie over duurzaam beheer in parochies. Met deze bagage in hun zak willen de studiedag-deelnemers het gesprek over duurzaamheid in hun eigen parochie met pastoor, kerkbestuur en andere betrokkenen aangaan.

Websites met aanbevelingen en suggesties

Er zijn diverse websites met aanbevelingen en suggesties voor kerken die duurzaam willen handelen. Het zijn de volgende: www.duurzamekerk.nl/ (met Bezinning, Fairtrade-kerk, Kerk en duurzaamheid, Materiaal, Voorbeelden en een QuickScan maken), groengeloven.com/, www.Ecokerk.be en www.Groenekerken.nl.

Op deze websites zijn de volgende suggesties te vinden.

Binnen het kerkgebouw

- Groene energie (mogelijk in aanmerking voor teruggave energielasting), contract bij Greenchoice
- Temperatuur een graadje lager, dikke-truien-bijeenkomsten
- Lampen met bewegingssensoren, LED-verlichting
- Toilet met bespaarknop of leg baksteen in waterreservoir
- Spouwmuurisolatie (let op milieuklasse, t/m 3 is aanvaardbaar), wandafwerking met verf op waterbasis, keramische of natuurtegels
- Natuurlijke groene zeep en Ecover in plaats van bleek en chloorwater bij poetsen, geen chemische ontstoppingsmiddelen, azijn om te ontkalken: zo wordt de kerk dubbel schoon.
- Fairtrade en biologisch, zelfs bij de eucharistie (regels voor wijn?). Denk aan koffie en thee, de jaarlijkse barbecue voor de vrijwilligers etc.
- Gebruik bloemen van het seizoen of uit eigen tuin
- Betonnen vloer op zandbasis zonder kruipruimte, geïsoleerd, liever steenachtige vloer dan houten, zorg in ieder geval voor droge kruipruimte.

Buiten het kerkgebouw

- STOP-principe: Stappen, dan Trappen, dan Openbaar Vervoer, dan Personenauto
- Voorrang op P-plaats voor carpoolers
- Goede fietsstalling
- Bouwmaterialen (recyclet materiaal, LCA)
- Hout met FSC-keur
- Uitlogende metalen niet met water in aanraking laten komen
- Groen dak (als minder dan 45° helling en dakconstructie stevig genoeg is) of zo weinig mogelijk lood of zink gebruiken. In plaats daarvan EPDM (Ethyleen Propyleen Diëen Monomeer, synthetische rubber dakbedekking) of PVC (met advies, soms reageert PVC met andere materialen, niet verbranden)
- Zonnepanelen aanbrengen
- Vrijwillige CO₂-compensatie (via een gespecialiseerde aanbieder hiervan)
- Toilet op regenwater in plaats van op kraanwater
- Dubbel glas, goed onderhouden van kozijnen om levensduur te verlengen en tochten te voorkomen
- Samen werken in de tuin, rustpunt, wellicht groentetuin voor voedselbank, natuurlijk milieuvriendelijk, geen bestrijdingsmiddelen, maar bodembedekkers en/of zelf schoffelen. Met vormselgroep tuin bewerken. Tuinmeubilair van FSC-hout, LED-verlichting met bewegingssensor

- Tegels zo kort mogelijk tegen elkaar, geen plek voor onkruid
- Inheemse planten/struiken die bij grondsoort passen
- Bloemen om te gebruiken bij liturgie of bij bezoek zieke parochianen
- Bijbels tuintje: voor catechese etc.
- Aanbieden van 'groene uitvaart' of natuurbegraafplaats.

In parochie en pastoraat

- Duurzaamheid heeft volgens het Vaticaan ook een spirituele dimensie. Die benadrukken: iedere gelovige heeft de verantwoordelijkheid/opdracht om mee te werken aan het behoud van Gods Schepping
- Soberheid bevordert ook solidariteit: hoe minder we gebruiken, des te meer blijft er over voor anderen; en zelfs vrede wordt daardoor bevorderd, vergelijk Basileus
- Uitdragen dat men fairtrade en biologisch gebruikt (FairTrade-kerk worden)
- Aandacht in vasten en advent voor ecologische kant van geloven (bv 'Op weg naar ecologische bekering, een kruisweg aan de hand van Johannes Paulus II, zie www.vastenactie.nl).
- Tips voor duurzaam leven in parochieblad
- Financieel beleid: bankrekeningen, beleggingen etc. bij duurzame banken.
- Pastoor zoveel mogelijk op de fiets of te voet
- Steeds een voorbede over onze omgang met milieu of op gezette tijden een ecologisch avondgebed
- Ondersteunen van acties van parochianen of van de buurt bij het streven naar meer duurzaamheid. Of initiatieven van de gemeente (bv geen gif tegen onkruid op de stoep)

Hoe verder? De implementatie in de parochie.

Natuurlijk kan de MOV- of Missiegroep niet op eigen houtje de parochie meer duurzaam maken. Dat moet in overleg met pastores, kerkbestuur en parochieraad. Het is aan te bevelen om het gesprek met pastor, kerkbestuur en parochieraad aan te gaan, maar je daar van te voren goed op voor te bereiden. Breng in kaart welke weerstanden te verwachten zijn en wapen je daar tegen. En ook welke voordelen de parochie kan hebben, ook financieel, van een meer duurzaam beleid.